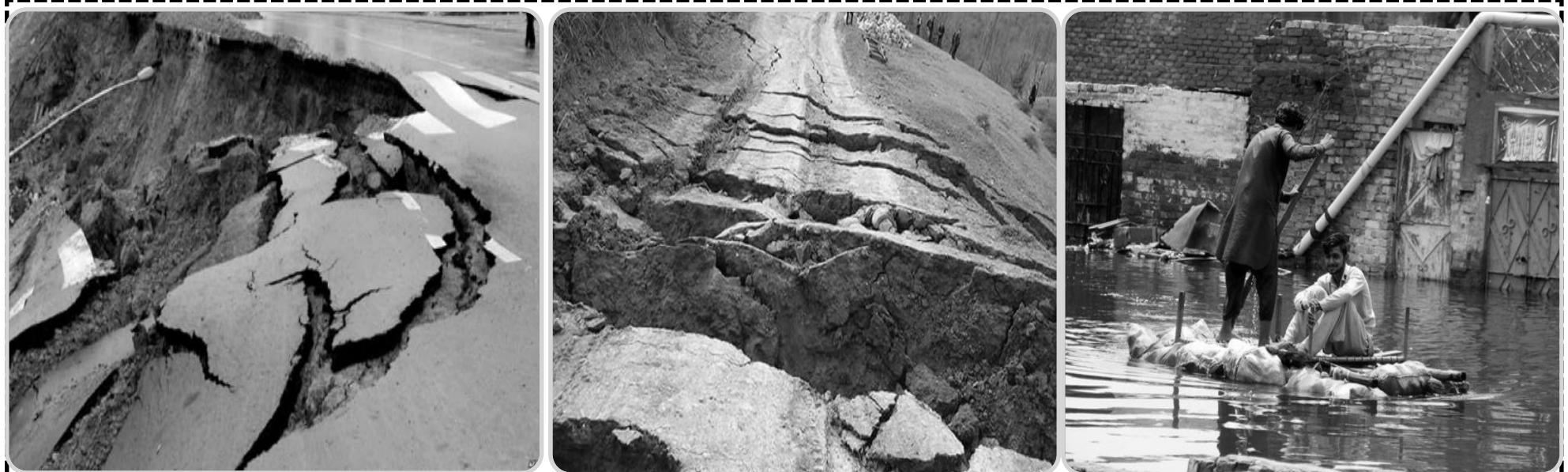

Təbii fəlakətlər: İnsan təbiətlə döyüşür

Bəşəriyyət var olandan bəri planetdə olduqca çox təbii fəlakətlər, daşqınlar, qasırğalar, torpaq sürüşmələri, zəlzələlər baş verib. On böyük tələfatlar, on çox zərərlərlə nəticələnən bu fəlakətlər insanlıq tarixində də dərin izlər qoyub. Dünya tarixində on böyük iz qoyan fəlakətlər var ki, maksimum tələfatla nəticələnib.

Statistik hesabatlara baxdıqda məlum olur ki, dünyada baş verən 31 növ təbii fəlakətdən 28-i meteoroloji fəlakətlərdir. Təbii fəlakətlərin növleri, zərərləri, təhlükələri və nəticələri ölkədən ölkəyə dəyişir. Məsələn, Aralıq dənizi regionunda on çox baş verən fəlakətlər təbii fəlakətlər quraqlıq, daşqınlar, meşə yanğınları, torpaq sürüşmələri, dolu və qar fırtınaları, uçqunlar və şaxtalardır. Bizim ölkəmizdə xoşbəxtlikdən o qədər də çox təbii fəlakət baş vermir, en çox rast gəlinən meteoroloji təbii fəlakətlər dolu, sel, güclü külək, şimşek çaxması, ildırım düşməsidir. Ümumdünya Meteorologiya Təşkilatının məlumatına görə, təkə 1980-ci ilin əvvəlindən sonunadək dünyada 700.000 insan meteoroloji fəlakətlər nəticəsində həyatını itirib.

Təbii fəlakətlər baş vermə tezliyinə və səbəblərinə görə də dəyişir. Tədricən gələn təbii fəlakətlər var ki, onlar yavaş-yavaş şiddetlə artan şaxta, quraqlıq, aqılıq kimi fəlakətlərdir. Onlarla mübarizə və ya maksimum tədbir görmək üçün müyyən vaxt olur. Lakin qəfil təbii fəlakətlər var ki, onlar en töhlükeli olanlardır. Zəlzələ, sel, sürüşmələr, qaya və dağ uçqunları, fırtınalar, sunamiler, tornadolar, vulkanlar, yanğınlar və bu tip qəfil fəlakətlər daha çox dağıntıya və insan itikisine səbəb olur. Birləşmələn səbəb olur. Nüvə, bioloji, kimyevi silahlarla "qəzalar", nəqliyyat qəzaları, istehsalat qəzaları da insan tələfatlarına səbəb ola, təbietə zərər verə bilir.

- "Təbiətlə müharibə şəraitindəyik. Qalib gəlsək, məğlub olacaqıq.." © Hubert Reeves

Təxrin on böyük sunamisi bizim əsrə baş verdiyi üçün hamımız bunun şahidi olduq. 2004-cü ildə Hind okeanında, Sumatra adasının sahilində baş vermiş 9 bal gücündə zəlzələ nəticəsində 2 milyon yaxın insan evsiz qalmış, 230 min insan həyatını itirmişdi. 1815-ci il aprelin 10-da İndoneziyanın Sumbawa adasındaki Tambora vulkanının püşkürməsi, lava püşkürməsi nəticəsində 12.000 insan həyatını itirdi, daha sonra isə kül səpələnməsi səbəbindən kənd təsərrüfatı məhv olduğu üçün 90.000-dən çox insan həyatını itirdi. Partlayış səbəbindən həmin il Şimal yarımküresində yay olmadı və buna görə də kənd təsərrüfatı işləri tamamilə dayandı.

İndiye qədər məlum olan on ölümcul siklon olan Bhola 1970-ci ildə baş verdi və təxminən 500.000 insanın ölümüne səbəb oldu. Həmin vaxt Pakistan və Bangladeşin əksər hissəsi bundan zərər çəkdi. Siklonun keçdiyi yerlərdə evlərin 80%-i dağıldı və 3,5

milyon insan bu qasırğadan zərər çəkib. Bilinən on böyük zəlzələ isə 22 may 1960-ci ildə Çiliyə baş verib. 9.5 gücündə baş verən zəlzələdə 220 min adam ölüb.

1920-ci il dekabrın 16-da baş verən Rixter cədvəli ilə 8,5 bal gücündə zəlzələ nəticəsində Çinin Kansu əyalətində nəhəng sürüşmə baş verdi və insanlar ne baş verdiyinin fərqinə vərmədən tonlarla torpaq qalaqları altında qalib öldürlər. 200 min insanın öldüyü hadisə tarixin en böyük sürüşmə fəlakəti olub. Şəansi zəlzələsində də bu şəhərin əhalisi bəşər tarixində en böyük zəlzələlərdən birini yaşayıb. 1556-ci ildə Çində baş verən 8 ballıq zəlzələdə ümumilikdə 830 min insan həyatını itirib.

1972-ci ildə İranda 4000 nəfərin ölümüne səbəb olan qar fırtınası 200 kəndi xəritədən silib. Fevralın 3-də başlayan fırtına fevralın 9-da başa çatanda qarın qalınlığı 8 metr olub. Bu, məlum olan on ölümcul çovğun kimi tarixə düşdü. 2023-cü il Türkiyə üçün də unudulmaz il oldu. Fevralın 6-da 7,7 bal gücündə baş verən zəlzələdə 53 mindən çox insan həyatını itirdi. Zəlzələ Suriyada da böyük dağıntıllara səbəb oldu və bölgədə on 5800 insanın həyatını itirdiyi məlum oldu.

Nə zəlzələ, nə sel, nə sunami, nə tornado, nə də quraqlıq – bunlardan böyük fəlakət olan aqılıq və xəstəlik də dünyada böyük qırğınlara səbəb olub.

1845-1852-ci illərdə İrlandiyada baş verən kartof qıtlığı ölkə əhalisinin dördə birinin ölümüne səbəb oldu -7 ildə 1 milyon insan! Bəşər tarixində on ölümcul təbii fəlakət isə ispan qıripi hesab edilir. 1918-1919-cu illərdə baş vermiş bu fəlakətli epidemiyaya təcərəvələr vasitəsilə demək olar ki, bütün dünyaya yayıldı. Hindistanda 16 milyon insan ölümüne səbəb olub. Amerikada 650.000 insanın və bütün dünyada 100 milyona yaxın insanın ölümüne səbəb olub.

Lale Mehrali